

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

וישלה תש"ע

פרשת שבוע

עוד על עצמאות

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבוע שעבר (פרשת ויצא) הסברנו, כי יעקב אבינו בעזבו את בית לבן ללא רשותו, מכריו בזאת על עצמאותו. הכרזת עצמאות זו, גובתה בהתגלות של הקב"ה אל לבן ובאזהרתו מפני נסיון לשעבד את יעקב מחדש.

"וַיבֹּא אֱלֹהִים אֶל לָבֵן הָאֲרָמִי בְחֹלֶם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן יִתְדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע" (בראשית ל"א כד).
"וַיִּתְדַבֵּר" מלשון שלטון.

בסוף פרשת ויצא יעקב נוהג כמנהיג עם עצמאי, מנהל משא ומתן וכורת ברית מדינית עם לבן, תוך הסכמה על גבול בין לאומי. בתחילת פרשת וישלה יעקב ממשיך לכאורה לנהוג כמנהיג המלכים ושולח משלחת דיפלומטית אל עשו אחיו. זאת כדי לנהל גם עמו משא ומתן בין שני מנהיגים לאומיים שעליהם כבר נאמרה הנבואה:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְהַשְׁמִיךְ לָהּ שְׁנֵי גֵימִים גֹּזִים גְּבֻטָּנִים וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶד יִפְרְדוּ וְלֹאִים מְלֹאִים יִאָּמְצוּ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (בראשית כ"ה כג).
אך דא עקא, יעקב פונה אל עשו כעבד הפונה אל אדונו. וז"ל הכתוב:

"וַיִּצְוֵ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאָדָמִי לַעֲשׂוֹ כֹה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב... וְאֶשְׁלַחְהָ לְהַגִּיד לְאָדָמִי לְמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ"

(בראשית ל"ב ה-ו).

מגמת "התבטלות" זו מקבלת משנה תוקף כאשר יעקב נאלץ להתמודד עם הבשורה הקשה כי הכרזת העצמאות תגרוור עמה מלחמה שיתכן ותהיה רבת נפגעים:

"וַיִּשְׁבּוּ הַמְּלָאכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֵל אַחִיךָ אֶל עֲשׂוֹ וְגַם הִלַּךְ לְקַרְאֲתְךָ וְאַרְבַּע מְאוֹת אִישׁ עִמּוֹ".

חז"ל ובעקבותיהם רש"י, מסבירים שתגובתו של יעקב לבשורה המרה הייתה נקיטת צעדים בשלשה תחומים: "התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה. לדורון להלן: "ותעבור המנחה על פניו". לתפלה: "אלהי אבי אברהם". למלחמה: "והיה המחנה הנשאר לפליטה".

יש להבחין בין הדורון והתפילה - בהן נקט יעקב מדיניות אקטיבית כאשר שלח דורון והתפלל, ובין המלחמה. יעקב איננו נוקט במדיניות התקפית אלא רק במדיניות של מזעור נזקים. אין כל רמז בפסוק שיעקב מתכנן פעולות מלחמתיות (דלא כרש"י). המחנה יישאר לפליטה רק בגלל שהוא לא יפגע. אנשי המחנה האחר ימלטו בזמן שעשו ואנשיו יתנפלו על המחנה הראשון.

כך לא מתנהגת אומה האמורה להגן על עצמאותה. היראה מפני עשיו היא הפותחת והיא הסוגרת את הפסוקים של פרשיה זו:

"וַיִּיָּרֶא יַעֲקֹב מֵאֵד וַיֵּצֵר לוֹ... כִּי יָרָא אֶנְכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכָּי אִם עַל בָּנָיִם" (שם ח, יב).

גם חז"ל ביקרו את יעקב קשות על כניעתו לעשיו. נביא שני מדרשים:

"כִּי תֹאמְרוּן לְאָדָמִי לַעֲשׂוֹ. בֵּא וְרֵא הַיְעָקֹב יֵשֵׁן וְהַקַּב"ה וְהַמְּלָאכִים מְשֻׁמְרִים אוֹתוֹ, דְּכָתִיב וְהָנָה מְלָאכִי אֱלֹהִים עֹלָמִים וַיּוֹרֵדִים בּוֹ וְהָנָה ד' נָצַב עֲלָיו (שם, כ"ח, י"ב - י"ג), וְהוּא מְשַׁלַּח: כֹּה תֹאמְרוּן לְאָדָמִי לַעֲשׂוֹ. הַה"ד מַעֲיִן נִרְפֵּשׁ מִקּוֹר מִשְׁחַת צְדִיק מִט לַפְנֵי רִשְׁעֵי (מש"י כ"ה, כו). ד"א א"ל הַקַּב"ה לַיַּעֲקֹב: לֹא דִיךְ שַׁעֲשִׂית אֶת הַקֹּדֶשׁ חוֹל, אֲלֵא שֶׁאִנִּי אִמְרָתִי וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (בר' כ"ה, כג), וְאֵתָה אִמְרָת עֲבָדְךָ יַעֲקֹב, חֵיךְ כַּדְּבַרְךָ כֵּן יִהְיֶה". (מדרש ילמדנו ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קמד).

הקב"ה איננו מקבל את דרכו של יעקב ומכריח אותו להיאבק על החופש והעצמאות. יעקב מוצא עצמו לבדו נאבק ב"איש" - שרו של עשיו, כל הלילה. כשעולה השחר ורק לאחר שיעקב משלם מחיר - "צִלְעַ עַל יָרְכוֹ", הוא זוכה להכרה אלוקית בעצמאותו, המלאך נותן ליעקב שם חדש - ישראל.

"וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יִקְרָא עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׁרִית עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכְלִי" (שם שם כט).

עדיין אין כאן התגלות ישירה של הקב"ה אליו אלא בשורה באמצעות מלאך.

המאבק על העצמאות עדיין לא הסתיים, המלחמה עדיין לא נגמרה. על יעקב להוכיח עצמו מול תושבי הארץ, המערכה בשכם היא רק אחת מני רבות. רק בסוף התהליך, התורה מסכמת:

"וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב" (שם ל"ה ה).

רק אז גם הקב"ה ישירות קורא ליעקב - ישראל:

"וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים... גוֹי וְיִקְהַל גוֹיִם וְיִהְיֶה מִמֶּךָ וּמִלְכִים מִחֻלְצֶיךָ יִצְאוּ" (שם ל"ה י-יא).

מי שמתנהג כמו עבד איננו יכול להוליד מלכים.

עצמאות היא ערך חשוב, אבל רק הנכונות להאבק עליה, גם במחיר נטילת סיכונים, היא המאפשרת לזכות בה. כדאי לזכור זאת גם בימינו אנו.

לע"נ
רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יב' - יח' כסלו, בבא בתרא ק-קו

טעות במדה במכירת קרקע (קג עמוד ב)

הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טוביע בת הרב יעקב לייב

השבוע נמשיך לעסוק בנושא בו עסקנו לפני שבועיים בחמדת הדף היומי לפרשת תולדות. שם למדנו שכאשר נעשתה עסקה על כמות מסוימת של סחורה והסחורה נמצאה חסרה, לדעת הרשב"ם המכירה בטלה, ואילו לדעת הר"י מיגאש המכירה תקפה אך על המוכר להשלים את החסר. במקום שלא ניתן להשלים את החסר לדעת הרמב"ן המכירה בטלה ואילו לדעת הרשב"א המכירה תקפה אך הקונה מנכה מהתשלום את שווי הסחורה החסרה.

השבוע בדפי הדף היומי, המשנה (קג עמוד ב) קובעת שכאשר אדם מוכר שטח קרקע במידה מסוימת, לדוגמא בית כור (לפי הגר"ח נאה- 17.28 דונם, לפי החזון אי"ש- 24.88 דונם), ומציין שהוא רוצה מידה בחבל (כלומר מדידה מדויקת), ונמצא שחסר אפילו קצת, מנכה הקונה מהתשלום את שווי הקרקע החסרה. השאלה היא כיצד מתיישבת משנה זו עם השיטות השונות של הראשונים שהזכרנו למעלה.

לדעת הרשב"א, המשנה מתאימה בדיוק לשיטתו, שכן במקום שלא ניתן להשלים את החסר, תמיד הקונה מנכה מהתשלום את שווי הסחורה החסרה. אך לראשונים האחרים, לכאורה במקרה כזה המכירה צריכה להיות בטילה?

הרשב"ם (ד"ה פ"ח כל שהוא) מסביר שישנו הבדל בין קרקע למטלטלין. בעסקה של מטלטלין אם חסר אפילו קצת מהסחורה המכירה בטילה. אך בעסקה של קרקע, חכמים העריכו שקונים מעדיפים לקנות את הקרקע אפילו אם חסר קצת שטח, ולכן המכירה תקפה ומנכים מהתשלום את שווי הקרקע החסרה.

הרמב"ן (ד"ה מתניי) חולק על הרשב"ם וטוען שאין הבדל בין מטלטלין לקרקע. הוא מציע שני הסברים למשנה. הסבר אחד הוא שבאמת הברירה ביד הקונה או לבטל את המכירה או לקבל את ניכוי שווי הקרקע החסרה. ההסבר השני הוא שכאשר אדם מציין שהוא רוצה מדידה מדויקת (מדה בחבל בלשון המשנה) כוונתו שהוא מוכן לקבל קצת הפרש במידה, ובלבד שהמחיר יעודכן בהתאם.

הנמוקי יוסף (מט עמוד ב בדפי הרי"ף ד"ה מתניי) מציע הסבר אחר. לפי שיטתו, הכול תלוי בכמות הפרש. אם הפרש במידה הוא גדול מאוד, אז המכירה בטילה. אך אם הפרש הוא קטן, כמו במקרה במשנה שהוא מכר שטח גדול מאוד של קרקע וההפרש במידה היה קטן, אז אנו מניחים שהקונה אינו מעוניין לבטל את המכירה בגלל הפרש זה, ורק מנכים את שווי ההפרש. לפי שיטה זו, בכל מקרה אנו צריכים לאמוד את דעת הקונה ולהעריך האם ההפרש מצדיק את ביטול המכירה.

סיכום ופסיקה:

כפי שהזכרנו לפני שבועיים, הסמ"ע (חוי"מ רלב, ב) פוסק כדעת הרמב"ן שבמקום שהסחורה נמצאת חסרה מהמידה שנקבעה, ולא ניתן להשלים את החסר, המכירה בטלה. אמנם במקרה של מכירת בית כור במידה בחבל ונמצא שחסר קצת פסק השולחן ערוך (שם ר"ח, ז), כפי שמפורש במשנה, שמנכים מהתשלום את שווי ההפרש. הסמ"ע (שם וגם ר"ח, כז) מסביר את דברי השולחן ערוך כמו ההסבר השני של הרמב"ן, שכאשר אדם אומר מידה בחבל כוונתו שאם ימצא חסר שהוא מעוניין לקיים את המכירה עם ניכוי דמים.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

Montreal, Canada

מונטריאול, קנדה
טבת תשס"א

קביעת מין הילוד מראש

שאלה

אדם המשתדל להקפיד על קלה כבחמורה הביא את השאלה הבאה לפני: לו ולאשתו יש 4 בנות והם אינם מעוניינים בעוד בת אך מעוניינים הם בעוד בן, לטענתו ניתן היום להפריד את תאי הזרע ולנסות להפרות את האשה רק בתאי זרע זכריים כמובן שאין אחריות של מאה אחוז אך הסיכוי גבוה מאוד שהאשה תופרה בבן אי"ה. האם יש איזה שהוא פתח להתיר ואם כן באיזה תנאים?

תשובה

א. רוב הפוסקים התירו הן הזרעה מלאכותית הן הפריה חוץ-גופית בין בעל לאשה לזוגות חשוכי ילדים כאשר האשה אינה יכולה להרות כדרך כל הארץ¹, בתנאי שהרופאים קבעו, שהדרכים הנ"ל יעילות לזוג, וקיים פיקוח על הרופאים שלא יחליפו בין זרע הבעל לזרע זר². כמו כן סוברים רוב הפוסקים שמקיימים מצות פריה ורביה גם בדרכים אלה⁴.

ב. באשר לשימוש בדרכים אלה כדי לקבוע את מין העובר, מותר⁴ הדבר כאשר הוא בא למנוע מחלה תורשתית הקשורה לכרומוזום הזכרי X (כגון מחלת המופיליה).

ג. במקרים אחרים אין להתיר קביעת המין בדרכים אלה. ואולם כאשר מעוניינים בילדים ממין מסויים מחמת שכבר יש כמה ילדים ממין אחד, או שהאשה מבוגרת מאוד ולא תוכל ללדת יותר מילד אחד נוסף, ורוצים שאותו הילד יהיה ממין שאין להם עדיין וכדו' - נחלקו הפוסקים. יש שאוסרים ומטילים ספק בתועלת ואף חוששים מאוד מבחינות רפואיות רבות⁵. ויש שהתירו במקרים דחוקים מאוד כנ"ל, לצורך קיום מצות פריה ורביה⁶.

¹ הזרעה: שו"ת "אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' עא, ח"ב סי' יא וסי' יח, ח"ד סי' לב אות ה), הגרש"ז אויערבך ("נועם", א, עמ' קמה-קסו), שו"ת "מנחת יצחק" (ח"א סי' ט), שו"ת "יביע אומר" (ח"ב אבן העזר סי' א), שו"ת "שרידי אש" (ח"ג סי' ה), הרב נחום אליעזר רבינוביץ, ("תחומין" כרך ב, עמ' 510-511), וראה עוד "אנציקלופדיה הלכתית-רפואית" (כרך א, עמ' 151).

הפריה: הרב עובדיה יוסף, הובאו דבריו ב"נשמת אברהם" (אבן העזר סי' א אות ה 3), הרב אביגדור נבנצל, ("אסיא", כרך ה, עמ' 92-93). וראה עוד ב"אנציקלופדיה הלכתית-רפואית" (כרך ב, עמ' 129).

² שו"ת "יביע אומר" (שם), שו"ת "מנחת יצחק" (שם), הגרש"ז אויערבך (שם), שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה, ח"ג סי' נד סוף אות א).

³ הזרעה: שו"ת "דברי מלכאל" (ח"ד סי' קז), הגהות הגרצ"פ פרנק על טור אבן העזר (סי' א), שו"ת "מנחת יצחק" (שם), שו"ת "יביע אומר" (שם), שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ג סי' כז). וראה עוד ב"אנציקלופדיה הלכתית-רפואית" (כרך א עמ' 153).

הפריה: הרב עובדיה יוסף, והרב אביגדור נבנצל הנ"ל. וראה עוד ב"אנציקלופדיה הלכתית-רפואית" (כרך ב עמ' 138).

⁴ הגרש"ז אויערבך, הובאו דבריו ב"נשמת אברהם" (ח"ד אבן העזר סי' א סוף ס"ק א).

⁵ הגרש"ז אויערבך, הובאו דבריו ב"נשמת אברהם" (שם). לדעתו ההיתר להזרעה והפריה מותנה בכך שהזוג חשוך ילדים. שאם לא כן יש בזה חשש הוצאת זרע לבטלה. ואף כי רוצים לקיים בכך מצות פריה ורביה, נאמר על זה "בהדי כבשי דרמנא למה לך" (ברכות י ע"א). וכן סבור הרב נחום אליעזר רבינוביץ, כפי שאמר לנו בע"פ, בייחוד ביחס להפריה חוץ-גופית שיש בה סיכון מסויים לאשה, ובאחוזים גבוהים ההפריה איננה מצליחה, עיין בנספח לתשובה זו.

⁶ הרב מרדכי אליהו, עפ"י עדותו של הרב מנחם בורשטיין (שכך פוסק הרב אליהו למכון פועה). ההיתר נאמר אך ורק ביחס לזוג עם חמישה ילדים מאותו מין, או אשה מעל גיל 42. ואין זה נחשב הוצאת זרע לבטלה, כי זה לצורך קיום מצוה.

יש לציין שבעולם הרחב רואים בהתערבות בקביעת מין העובר משום בעיה אתית (להוציא במקרים של מחלות תורשתיות), מחשש להפרת האיזון הקיים בטבע בין זכרים לנקבות, ראה ב"אנציקלופדיה הלכתית-רפואית" (כרך ה עמ' 156). מחמת שיקול זה וכדי להתגבר על איסור הוצאת זרע לבטלה יש אפוא לנהוג בזהירות יתר בשימוש בשיטה זו, ולהגבילה אך ורק במקרים מובהקים לצורך קיום מצות פריה ורביה, ומובטחים אנו שבזכות המצוה לא נהיה נזוקים, בבחינת "שלוחי מצוה אינם נזוקים" (קידושין לט ע"ב, חולין קמב ע"א). ועיין בעמודים הבאים בנספח לתשובה זו בדברי הגרנ"א רבינוביץ.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

